

PERE MOLAS RIBALTA

La família Portell, del Consell Reial a la Reial Acadèmia

RESUM

Estudi de l'evolució històrica de la família Portell, originària de Mataró, a través de la figura de Francesc Portell, membre dels Consells d'Aragó i de Castella, i dels seus descendents, vinculats a l'Ajuntament borbònic de Barcelona, en especial d'un d'ells, Josep Francesc Portell i Peirí, membre de l'Acadèmia de Bones Lletres.

ABSTRACT

Study of the historical evolution of the Portell family, native of Mataro, through the figure of Francesc Portell, a member of the Councils of Aragon and Castile; of his descendants, linked to the Bourbon City Council of Barcelona; and in particular of one of them, Josep Francesc Portell i Peirí, who was a member of the Academy of Belles Lettres (Acadèmia de Bones Lletres).

PERE MOLAS RIBALTA

La família Portell, del Consell Reial a la Reial Acadèmia

ELS PORTELL DE VATLLEIX

La família Portell tenia la seva seu en el veïnat de Vatlleix, un dels que constituïen la vila de Mataró. Els Portell ja eren jurats de la vila en el segle xv i el 1616 van confirmar la seva pertinença a l'oligarquia de govern de la població amb l'obtenció del títol de Burgès Honrat, concedit a Gaspar Portell. La dignitat de Burgès Honrat era l'equivalent en els Comtats de Rosselló i Cerdanya a la de Ciutadà Honrat, pròpia de Barcelona, i s'havia anat estenent per diferents poblacions del Principat. Mataró havia obtingut del rei Felip III a les Corts celebrades l'any 1599 que alguns dels seus habitants més distingits poguessin gaudir de dita condició privilegiada i hereditària. En els anys següents diferents famílies de la població obtingueren el títol de Burgès Honrat de Mataró. Els darrers a obtenir-lo (i en cinquè lloc) foren precisament els Portell.¹

L'actitud dels Portell durant la Guerra dels Segadors va ser ambivalent, Antoni Portell havia format part el 1640 de la Junta de Braços que havia acabat posant el Principat sota la sobirania del rei de França, però en l'etapa final del conflicte el mas Portell s'havia convertit en un centre conspiratori antifrancès i partidari de Felip IV de Castella. Així ho feia constar un membre de la família en un memorial presentat el 1690 per obtenir un privilegi

1. Ramon REXACH I PUIG, *Els pares de la República. El patriciat a la Catalunya catalana moderna. Mataró, segle xv-xviii*, Caixa d'Estalvis Laietana. Mataró, 2006, p. 175-182.

de noblesa. En aquest document, el sol·licitant feia constar que «sus padres y tíos padecieron persecuciones, pérdidas de hacienda, cárceles y destierros, por causa de los ministros de Francia, siendo su casa solar de Portell de Vatlleix, donde se recogían todos los buenos vasallos de SM de aquel contorno y suministraban los avisos importantes al marqués de Mortara ... y merecer su casa el nombre de Leonera ... habiendo sido los dueños de ella, con su parentela y séquito, los primeros que, estando la armada naval de VM frente de Barcelona, aclamaron con las armas cerca la villa de Mataró, que estaba aun a la obediencia de Francia el nombre de VM».²

Els Portell de Vatlleix es mantingueren en el govern de Mataró durant més d'un segle. La seva posició va ser també ambivalent durant la Guerra de Successió. Després d'una adscripció austriacista més o menys accentuada, Francesc Portell i Pi va ser batlle de la ciutat nomenat per les noves autoritats borbòniques.³ És cert que la família va estar apartada del govern municipal durant els regnats de Felip V i de Ferran VI, però hi va retornar en el de Carles III. Gaspar Portell i Matas va ocupar el nou càrrec de síndic procurador general de l'Ajuntament durant el trienni 1764-1767 i va ser regidor vitalici de 1767 a 1783.⁴

Més amunt en la jerarquia social i política va arribar la branca de la família que abans de 1640 s'havia establert a Barcelona. Antoni Portell, fill del «magnífic» Gaspar Portell, Burgès Honrat de Mataró, va actuar a Barcelona com notari públic durant bona part de la Guerra dels Segadors i del govern dels virreis francesos (1639-1655). I va ser persona ben relacionada amb el govern municipal, que li va confiar el càrrec d'escrivà major de la Batllia General.⁵ Aquest organisme d'administració del Reial Patrimoni a Catalunya havia estat empenyorat per la Corona al Consell de Cent de Barcelona. Tamateix també va ser persona de confiança de les noves autoritats espanyoles a partir de 1652 i l'any següent va ser insaculat, tant a les bosses per ocupar places del

2. REXACH, *op. cit.*, p. 132-135. Pere MOLAS, «La nobleza del corregimiento de Mataró en 1830», *Anuario de Historia económica y social*. Madrid, III (1975), p. 489, segons documentació del Consell d'Aragó.

3. Joaquim LLOVET, *Mataró. 1690-1718. El pas de vila a ciutat i a cap de corregiment*, Caixa d'Estalvis Laietana, Mataró 1966, p. 107-114.

4. Pere MOLAS RIBALTA, *Societat i poder polític a Mataró. 1718-1808*. Caixa Laietana. Editorial Dalmau. Barcelona 1974, pp. 96, 126, 191.

5. *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, (DG), obra dirigida per Josep Maria SANS TRAVÉ, volum VI, p. 1229.

Consell de Cent com a la de conseller cinqué, a la qual podien aspirar els notaris.⁶ Tanmateix va tenir poques oportunitats de participar en el govern municipal, perquè va morir dos anys després. En el seu testament el notari Portell nomenà marmessors el prevere de Mataró Francesc Portell, la seva sogra, Àngela Sirera i la seva vídua, Isabel, la qual designà usufructuària. Deixava com hereu el seu fill Francesc, que aleshores era «de edat vuit anys poc més o manco».⁷ Aquest va ser el personatge principal del llinatge i l'objecte central d'aquest article. Fou el membre de la família Portell que va arribar a gaudir de la posició política més elevada, ja que va arribar a formar part del sacre i suprem consell reial d'Aragó i en ser extingit aquest organisme, fou nomenat per al consell reial de Castella.

FRANCESC PORTELL, DE LA GENERALITAT AL CONSELL DE CASTELLA

Vint-i-quatre anys després, el 1679, se signaven les capitulacions matrimonials del magnífic Francesc Portell, doctor en ambdós Drets, civil i canònic, el qual mencionava el seu pare com notari públic de Barcelona i burghès honorat de Mataró. En el mateix document la mare li feia donació universal de béns i drets, amb reserva d'usdefruit i de poder disposar del quart dels béns a la seva voluntat. La núvia era Francesca Font, filla del magnífic Pere Pau Font, ciutadà honorat, ja difunt i d'Eulàlia Carreras.⁸

En aquell moment, com hem vist, Francesc Portell era doctor en drets, però aquell mateix any va obtenir un privilegi de cavaller, que el feia membre de ple dret de l'estament nobiliari i del seu Braç Militar. Fou encarregat d'armar-lo cavaller el Batlle General del Principat, don Josep de Rocabertí.⁹

6. *Manual de Novells Ardits vulgarment apellat Dietari del antic Consell barceloní* (MNA), Volum XVI, p. 64.

7. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB). Notari Jaume Corberó. Primer Llibre de Testaments, fol. 113.

8. AHPB. Notari Francesc Llauder. Llibre de capitulacions matrimonials. Fol. 213. 11 de juny de 1679.

9. FRANCISCO JOSÉ MORALES ROCA, «Privilegios nobiliarios del Principado de Cataluña. Reinado de Carlos II», *Hidalguía*, nº 158 (1980), p. 33-34. «Registros nobiliarios del Brazo Militar del Principado de Cataluña. El Llibre verd del Antiguo Brazo Militar», *Hidalguía*, nº 201 (1987), p. 864. *Próceres habilitados en Cortes del Principado de Cataluña (1599-1713)*, Editorial Hidalguía, Madrid 1983, II p. 47.

Aquesta condició nobiliària no era incompatible amb l'exercici del Dret en diferents vessants: com advocat «de primera clase», com catedràtic de la Universitat de Barcelona («grande práctico en su facultad»), i com consultor jurídic de la Generalitat de Catalunya.

Efectivament, durant uns set anys el futur de Portell semblà girar al voltant d'aquesta institució. Ja el 1677 els diputats l'havien nomenat advocat fiscal per tractar el tema de la insaculació del duc de Medinaceli com comte d'Empúries i d'altres importants senyories catalanes. Aquell mateix any Portell va ser escollit ajudant d'assessor o assessor subrogat de la Generalitat i el 1683 el trobem actuant com «consulent».¹⁰ Però no sols era un consultor jurídic, sino que va ser insaculat per ocupar càrrecs del mateix consistori de diputats i oïdors. En 1677 va ser proposat per la bossa d'oïdor pel braç reial. La concessió del privilegi de cavaller va fer que hagués de deixar l'opció, «per haver mudat d'estat, de real a militar», però el 1682 va ser proposat també per ocupar un lloc en la bossa de diputat militar o nobiliari.¹¹ Però aquest camí va quedar tancat quan el novembre de 1684 Portell va ser nomenat per a una plaça de jutge de la Reial Audiència o Consell Reial de Catalunya. Un dietarista del moment, el ciutadà honorat de Barcelona Josep de Monfar i Sorts, va comentar que a més dels mèrits d'advocat i catedràtic, Francesc Portell era «muy afecto al real servicio a imitación de sus deudos».¹²

El nomenament de Portell no va ser fàcil per la gran dispersió de vots que es va produir en el si del Consell d'Aragó. Però un cop en el tribunal, la carrera de Portell va ser ràpida. El primer nomenament havia estat de jutge de cort o d'afers criminals. El 1687 va passar a la sala civil anomenada del canceller i el 1690 entrava a formar part de la Tercera Sala amb el càrrec d'advocat fiscal.¹³ Aquell mateix any enfortia la seva posició en la jerarquia nobiliària amb l'obtenció del privilegi específic de «noble del Principat de Catalunya», superior al de cavaller.

10. DG, VIII, p. 251, 373-375, 647.

11. DG, VIII, 1183, 1239, 1367, 1471, 1482.

12. Biblioteca de la Universitat de Barcelona, Mss. 1765. Dietario de Monfar. 24 de noviembre de 1684.

13. Miquel Angel MARTÍNEZ, *Els magistrats de la Reial Audiència de Catalunya a la segona meitat del segle XVII*, Fundació Noguera, Barcelona 2006, p. 27 i 251.

La Tercera Sala tenia un major contingut polític i efectivament Portell va ser un magistrat present en els problemes de la vida política de la Catalunya del moment. El 1685 va formar part d'una «conferència» d'assessors i consultors de la Generalitat, com havia estat ell mateix, amb funcionaris reials: el regent de l'Audiència Miquel de Cortiada, Portell i l'auditor general de l'exèrcit, Francisco de Soto. El 6 d'abril 1688 varen anar al palau de la Generalitat vuit magistrats del Reial Consell, amb llicència expressa del virrei i convidats per la Diputació «per negocis tocants a la plaga de llagosta».¹⁴ Pocs dies després arribava a Barcelona el gruix dels pagesos revoltats contra els allotjaments militars, els coneguts com els «barretines».

El pas de Portell a advocat fiscal va estar relacionat amb les tensions relacionades amb la revolta i concretament amb el cessament del seu antecessor, el conflictiu magistrat Pere d'Amigant.¹⁵ Portell va col·laborar amb el virrei duc de Villahermosa i va redactar un informe sobre els dirigents pagesos exiliats exceptuats del perdó.¹⁶ Els successius virreis seguien confiant en ell. El 1695 el marquès de Gastañaga el va nomenar per a una missió ensems amb els seus col·legues Joan Colomer i Josep Pastor i Mora. Quan els francesos van ocupar Barcelona el 1697 es va retirar amb el virrei Francisco de Velasco a Vilafranca del Penedès i va intervenir en las negociaciones de capitulació de Barcelona amb l'exèrcit francès del duc de Vendôme. Posteriorment se li atribuí que ja en aquest moment va voler modificar els privilegis de la ciutat en sentit favorable a l'autoritat del rei, és a dir que seria un partidari declarat d'enfortir el poder del monarca.¹⁷

Portell apareix com un defensor declarat de la dinastia borbònica. En les seves *Narraciones Históricas*, escrites en l'exili austriacista, Francesc de Castellví classificà els jutges de l'Audiència («el Real Senado», escriu) en el moment de la mort de Carles II, bo i indicant quin partit seguien més endavant. Per a Castellví no es tractava d'una mera opció dinàstica, sinó d'una posició política. Dins l'Audiència assenyalava deu jutges sospitosos «contra la patria»,

14. DG. VIII, 769 i 966.

15. Narciso FELIU DE LA PEÑA, *Anales de Cataluña*, Barcelona 1709 (reedició Editorial Base, Barcelona 1999), III, p. 403, columna 1.

16. Hi ha diferents referència a la correspondència del duc de Villahermosa. Biblioteca Nacional Madrid.. Mss. 2399, 2403, 2404 y 2407.

17. FELIU, III, p. 448.

entre ells Portell, perquè «siempre se oponían y dificultaban sobre los fueros» i s'oposaven a la declaració de contrafurs.¹⁸ Portell va ser un dels primers catalans que va veure personalment Felip V. Quan aquest va arribar a la població lleidatana d'Alcarràs, el rebé una delegació de l'Audiència integrada pel regent Miquel Calderó, el regent la tresoreria Jaume d'Alemaný Descatllar, l'advocat fiscal Francesc Portell i el jutge criminal Josep Güell i Soler. Només aquests dos darrers es mantingueren lleials al nou monarca.¹⁹

La figura de Portell es troba darrere algunes iniciatives mal vistes pels sectors defensors del poder de les Corts i de la Generalitat durant l'estada de Felip V a Catalunya. Una d'aquestes iniciatives va ser la difusió d'un document en el qual es criticava els tractadors elegits per les Corts. Es va atribuir l'autoria del text a diferents integrants de l'Audiència: el mateix canceller, que era Miquel de Taverner i Rubí, bisbe de Girona, i els magistrats Josep Pastor, Francesc Portell i Francesc Rius i Bruniquer. Un cop acabades les Corts va seguir la confrontació amb aquells «ministros del Real Senado considerados en el común concepto contrarios a la observancia de las leyes». I un d'ells era Francesc Portell.²⁰

Aquest va protagonitzar una operació especialment maldestra. El dia 16 de febrer de 1702 s'havia de constituir la «novena» o comissió de nou membres, nomenats per les Corts i pel rei per tractar dels greuges presentats a les Corts. El magistrat de l'Audiència nomenat pel rei havia estat Jeroni Magarola, que més aviat no estava inclinat a la dinastia borbònica. Però mentre s'estava procedint a constituir la comissió, va comparèixer Portell dient que la voluntat del rei havia estat nomenar-lo jutge de greuges a ell i no a Magarola. La pretensió va ser rebutjada i va motivar la intervenció del Consell de Cent.²¹ Narcís Feliu de la Penya atribuïa la maniobra al grup de magistrats que ja hem esmentat, el canceller, Pastor, i Rius, que amb Portell constituïen l'anomenada «quatreta» pels seus adversaris. A més haurien actuat impulsats per alguns membres de l'administració central: el secretari reial

18. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones Históricas*, Fundación Francisco Elías de Tejada, Madrid 1997, I, p. 212, 273, 381.

19. Antonio de UBILLA MEDINA, *Sucesión de el Rey Felipe V, nuestro señor, en la Corona de España*, Madri 1704, p. 226. Edició electrònica Cervantes Virtual 2004.

20. CASTELLVÍ, I, p. 342 i 348. FELIU, III, p. 495.

21. MNA. XXIV (1971), p. 9.

Antonio de Ubilla, el protonotari del Consell d'Aragó, Fernández de Villanueva, i sobretot el conseller de capa i espasa del mateix consell, Fèlix de Marimon, marquès de Cerdanyola, que havia estat regent de la tresoreria del Principat de Catalunya fins al 1684. Aquest era «el espíritu que los unía».²²

La fidelitat de Portell a la monarquia va ser recompensada amb el nomenament de fiscal del Consell d'Aragó el 1703.²³ Seguint el cerimonial establert en aquests casos, la ciutat de Barcelona li envià una ambaixada donant-li l'enhorabona per la gràcia que el rei li havia atorgat. Ell respongué que estimava a la ciutat l'afecte que li demostrava i que la ciutat sempre trobaria en ell «tot agasajo i bona correspondència». El 2 d'abril Portell va tornar la visita per acomiadar-se formalment de la ciutat. Fou rebut com els seus antecessors, segons el cerimonial amb què es rebia els grans d'Espanya. A la porta de la casa de la ciutat l'esperaven alguns funcionaris municipals, al cap d'escala va trobar alguns cavallers i ciutadans, i entre les dues portes els consellers, els quals l'acompanyaren fins «al banc de sota lo doser de la Sala del Consell de Cent, i allí lo posaren al mig, com a fill de esta ciutat». Portell va manifestar als dirigents de la ciutat que sempre el trobarien prompte al seu servei i que «posat en Madrid» procuraria que la ciutat, «sa pàtria, sempre quedàs en son major lustre i estimació». Un cop visitada la capella, «se n'anà a encotxar ab molts compliments i encotxat, ab grans compliments, se n'anà».²⁴

La següent vegada que Francesc Portell va veure la ciutat de Barcelona va ser en el seguici de Felip V durant el fracassat setge borbònic de la primavera de 1706. També hi havia Josep de Marimon, l'hereu del marquès de Cerdanyola.²⁵ Portell era encara fiscal del Consell d'Aragó, però des de l'octubre de 1705 se li havia concedit vot de conseller i regent, bo i retenint la plaça de fiscal. Un any després del setge de Barcelona la victòria borbònica d'Almansa anava seguida per l'abolició de les lleis d'Aragó i València (reial decret de 29 de juny de 1707) i de retop del mateix Consell d'Aragó, del qual formava part Portell (juliol de 1707).

22. FELIU, III, p. 495.

23. JON ARRIETA ALBERDI, «Austracistas y borbónicos entre los altos magistrados de la Corona de Aragón (1700-1707)», IV Congrés d'Història Moderna de Catalunya, *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, nº 18, 1998, volum II, p. 275.

24. MNA, XXIV, p. 69-70 i 83.

25. CASTELLVÍ, II, p. 235. Letra H.

Els historiadors austriacistes com Castellví reconeixen que Portell va elaborar una «sabia y erudita representación» per intentar evitar o pal·liar l'abolició dels furs d'Aragó i València,²⁶ però no va aconseguir aturar-la, com tampoc ho aconseguiren els aristòcrates duc de Medinaceli, de Sogorb i de Cardona, i el comte de Frigiliana, president del Consell d'Aragó. Aquest organisme fou suprimit i els seus integrants varen ser repartits entre els altres consells de la Monarquia. El dia 21 de juliol de 1707 Portell va ser destinat al Consell de Castella, que ara passava a governar també els regnes de la Corona d'Aragó. Dels altres col·legues de partit, Pastor i Mora va ser nomenat conseller d'Índies i el marquès de Cerdanyola va passar a formar part del Consell d'Itàlia.²⁷ Segons el testament del seu fill, Francesc Portell també va formar part dels consells de Guerra i de «Cruzada», sense deixar d'ocupar la plaça de conseller de Castella.

El 1713 Portell es va trobar una altra vegada amb la mateixa situació amb què s'havia enfrontat el 1707. La política repressiva del rei envers la Corona d'Aragó i aquell any envers Catalunya anava molt més enllà del que ell considerava raonable. Aquesta posició era compartida per dos nobles catalans i militars borbònics: el marquès d'Aitona i Miquel Pons de Mendoza, germà del comte de Robres. Seguint, una vegada més, la versió de l'austriacista Castellví, Portell, «catalán de nación, hombre sabio y de rectas intenciones», va ser cridat a un consell d'estat on presentà un «voto sobre el modo de tratar y establecer el gobierno en Cataluña de orden del rei Felipe»: en aquest document explicava els successos i apel·lava a la clemència del rei, «pidiendo perdón a Su Majestad de los yerros de mi afligida patria». Considerava que una política de moderació seria «el medio más seguro para establecer esta Monarquía».²⁸ Sembla que el juliol de 1713 Portell tornava a ser davant Barcelona, per aconsellar el tinent general duc de Pòpuli, que manava les tropes borbòniques.²⁹

26. CASTELLVÍ, II, p. 407.

27. JON ARRIETA ALBERDI, *El Sacro y supremo Consejo de la Corona de Aragón*, Institución Fernando el Católico, Zaragoza 1994, p. 224.

28. CASTELLVÍ, III, p. 617 i 824-827. Recollit per SANPERE MIQUEL, *Fin de la nación catalana*, Barcelona 1905 (reedició, Editorial Base, Barcelona 2001), p. 70-71, i per Ferran SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, Barcelona 1962, III, p. 1.124.

29. Citat per Ferran DURAN I CANYAMERAS, «Catalunya sota el govern dels reis absoluts de la Casa de Borbó» *Revista Jurídica de Catalunya*, XI (1934), segons documentació de l'Audiència borbònica. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Audiència. Llibre 2. Consulta de 18 de setembre de 1715.

El relatiu distanciament de Portell envers la política concreta que Felip V va aplicar als regnes de la Corona d'Aragó contrasta amb l'amistat que va tenir amb un dels defensors més aferrissats d'aquesta política: el famós Melchor de Macanaz. Sembla que Portell era l'únic defensor amb qui podia comptar Macanaz en el si del consell de manera segura i que va escriure que es declarava a favor seu en la confrontació amb l'arquebisbe de València, Antoni Folch de Cardona, per qüestions d'immunitat eclesiàstica. El 1710 Macanaz proposava que es nomenés Portell president de la «Chancillería» de València, el tribunal establert pel decret d'abolició dels furs, a imitació de Castella.³⁰ El 1713, quan ja tenia una forta posició a la cort, Macanaz va proposar que fos el fill del conseller, Francesc Portell i Font, qui ocupés una plaça d'alcalde del crim de la mateixa Chancilleria. El considerava «muy buen letrado y quien lleva el trabajo del estudio de su padre».³¹

Durant un any i mig, de novembre de 1713 a febrer de 1715, Macanaz va capgirar el sistema de consells. Va disminuir el poder dels presidents, i en primer lloc del de Castella, fent que cada consell tingués entre tres i cinc presidents. Dins aquest garbuix, Francesc Portell va ser nomenat el 16 de desembre de 1714 tercer president del Consell de Castella. Va morir a Madrid l'1 de març de 1715, poques setmanes després que Macanaz perdés el poder. Si hagués viscut tres mesos més hauria vist l'enderrocament del nou sistema, que va tenir lloc el mes de juny.

Dos dies abans de la seva mort, el 27 de febrer de 1715 Francesc Portell va redactar un codicil, en el qual recordava el testament atorgat a Barcelona el 1694.³² Disposava el seu enterrament a l'Hospital de Nostra Senyora de Montserrat de Madrid, del qual era Protector, «en el entierro que hay para los señores ministros». Aquest hospital havia estat fundat durant el regnat de Felip III pel català Gaspar de Pons, del consell d'hisenda, per assistir naturals de la Corona d'Aragó que estiguessin a Madrid. Com «ministros protectores» de la institució, Portell i el seu col·lega valencià Pere Joan Borrull havien demanat al rei permís per vendre objectes de valor que ha-

30. Carmen MARTÍN GAITE, *El proceso de Macanaz. Historia de un empapelamiento*, Editorial Anagrama, Barcelona 1988, p. 129-131.

31. Archivo General de Simancas. Gracia y Justicia. Leg. 133. «Propone sugetos para las plazas vacantes en los Consejos y Chancillerías».

32. AHPB. Notari Vicenç Gavarró menor. Llibre de testaments. 1693-1706, fol. 78 vº.

vien estat del Consell d'Aragó i ja no eren necessaris, per reparar l'estat ruïnós de l'església de l'hospital.³³

Els testamentaris de Francesc Portell dibuixen un cercle de sociabilitat ben perfilat, integrat bàsicament per catalans filipistes residents a Madrid. Hi havia el marquès de Cerdanyola, don Fèlix de Marimon, el comte de Frigiliana, president del Consell d'Índies, que ho havia estat del Consell d'Aragó fins a la seva dissolució, la marquesa de Tamarit, vídua d'un conseller d'Aragó, el conseller de Castella Francesc Ametller, el lleidatà Josep Llopis, alcalde de casa i cort,³⁴ i els fills del testador, Francesc, Jaume i Antoni; Portell declarava que havia tingut dos fills més després del testament de 1694, Miquel Joan i Maria Francesca. Els testimonis eren joves del mateix grup social: Oleguer Ametller, fill de Francesc i Baltasar Prous (tots dos futurs regidors borbònics de Barcelona), a més de Francesc Mata i el castellà Andrés Díez de Alda. Aquest darrer va signar el testament «por no poder hacerlo Su Ilustrísima –aquest era el tractament dels consellers de Castella– por temblarle la mano, a ruego de su Ilustrísima».³⁵

ELS FILLS DEL CONSELLER

Una consulta posterior de l'Audiència borbònica de Catalunya deia de Francesc Portell que «murió consejero de Castilla, dejando tantos créditos de gran vasallo y ministro y llenando de honor y mérito a la familia». Dos dels seus fills, Jaume i Antoni eren monjos i durant la guerra havien obtingut pensions carregades sobre béns confiscats a austriacistes a l'Aragó. El 1710 tots dos havien obtingut una pensió sobre les rendes del monestir de Poblet.³⁶ Aquell mateix any el duc de Medinaceli i Cardona proposava Jaume Portell i Font per l'abadia de Sant Vicenç de Cardona. La concessió era difícil de dur a terme, perquè en aquell moment el Papa no reconeixia Felip V com a rei d'Espanya i havia concedit l'abadia a l'austriacista Pau Vilana Perlas (a part

33. Eugenio SARRABLO, *Catálogo de consultas del Consejo de Aragón*, Madrid 1975, p. 62.

34. Més informació sobre aquests personatges a l'article de Pere MOLAS, «Catalans als Consells de la Monarquia (segles XVII i XVIII)», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols* (1995), p. 230-239.

35. Archivo Histórico de Protocolos de Madrid (AHPM), 12.215, fol. 418.

36. SARRABLO, *op. cit.*, nº 4330.

que els borbònics no controlaven Cardona). Acabada la guerra, aquest obtingué el 1715 el bisbat de Brindisi, en el regne de Nàpols, i renuncià l'abadia. Portell, que gaudia d'una dignitat a la catedral d'Orense, esdevingué el 1716 abat de Cardona i va ocupar el càrrec fins la seva mort, esdevinguda el 1729.³⁷

Els mèrits del pare i la protecció de Macanaz planaren sobre l'etapa inicial de la carrera de magistrat de Francesc Portell i Font. El 19 de desembre de 1714 va rebre el títol d'«alcalde de casa y corte, con el juzgado de Obras y Bosques», amb dedicació exclusiva a aquests afers, sense haver-se de cuidar d'afers civils ni criminals. Però la protecció inicial de Macanaz va ser també la causa d'un estancament, després de la seva caiguda, igual que altres magistrats promocionats per don Melchor. El jove Portell va romandre durant 16 anys en la plaça relativament marginal d'obres i boscos sense ascendir. El 1730 va demanar una plaça en el Consell d'Índies o en el d'Ordres militars. Per fi el 1731 va reprendre una carrera relativament ràpida. Va ser nomenat per una plaça de la Sala de alcaldes de casa y corte, el 1734 era designat per a una de les places de fiscal del Consell de Castella, i el 1737 pasava a ocupar una plaça de conseller. Va morir el 1741.³⁸ En un cert paral·lisme amb la seva carrera, el seu parent Josep Bonaventura Güell i Trelles, procedent de l'Audiència de Catalunya, era nomenat conseller d'hisenda el 1731, el 1735 passava a ocupar el nou càrrec de fiscal de la Cámara de Castella i el 1739 coincidia amb Portell en el Consell de Castella. Encara més, va ser governador interí del Consell d'hisenda.³⁹

El testament de Francesc Portell i Font ens dóna més informació personal que el del seu pare. Disposava que l'enterressin amb hàbit de franciscà al ja esmentat Hospital de la Corona d'Aragó, del qual també era protector. Volia que els seus testamentaris encarreguessin una cerimònia «sin pompa ni vanidad». Encomanava la celebració de 400 misses, un quart d'elles a la seva parròquia, 100 a l'Hospital, altres 100 al convent de la Mare de Deu de Montserrat de Madrid i la resta a l'arbitri del seu confessor, el P. Diego, del convent franciscà de Portaceli. Deixava al convent de Montserrat sis làmines

37. Francisco de ZAMORA, *Diario de los viajes hechos por Cataluña*, edició de Ramon BUIXAREU, Curial, Barcelona 1973, p. 134-135.

38. Janine FAYARD, «Los ministros del Consejo de Castilla. 1621-1788», *Hidalguía*, nº 168, p. 879-880.

39. MOLAS, «Catalans», p. 239-242.

o quadres de la Passió perquè l'abat, les fes posar en el cambril de la Verge «y les pido me encomienden a Dios».

El cercle de sociabilitat dibuixat pels testamentaris també és clar. Hi havia tres consellers de Castella: el català i parent Josep Bonaventura Güell, Andrés González de Barcia (un altre dels homes de Macanaz), i Gregorio Queipo de Llano, de nissaga asturiana i fiscal del Consell el 1736. A més, anomenava l'abat del monestir de Montserrat, els germans Joan Miquel i Maria Josefa Portell, els quals declarava els seus hereus, i dona Francisca Palero, «vecina de esta corte». Aquesta dona tenia un paper fonamental en el testament. Portell deia que havia servit durant 16 anys la mare i germana, i que en concret la mare li havia deixat un llit amb tres matalassos, quatre llençols, mantes i coixins. Portell li llegava a més el llit on dormia, i disposava que els germans li donessin els «trastos» que ella es volgués endur, com cadires i taules, tota la roba d'ell, i un cofre amb 100 pesos de 20 rals, que eren propis de la referida i ell els hi tenia guardats. També li llegava una làmina de sant Francesc i una altra de la Mare de Déu de Montserrat amb un ornament de plata que Portell tenia a la capçalera del llit. Disposava que els hereus no li demanessin compte de res, y «muerto yo se apodere de las llaves para que todo lo tenga en guarda y custodia, hasta que venga cualquiera de mis herederos». Aquests eren els seus germans a parts iguals, i en cas que faltés la seva descendència els seus béns haurien de passar a l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona.⁴⁰

La successió de la família va ser assegurada pel seu germà Joan Miquel Portrell i Font, el qual no va seguir la carrera de lletrat, sinó que ofereix una varietat de perspectives. Durant quatre anys va servir com cadet en un regiment de les guàrdies espanyoles, una de les unitats d'elit de l'exèrcit. En 1736 va ser nomenat corregidor de Vilafranca, però no en condició de militar, com era habitual en el règim de Nova Planta, sinó de cavaller. Es va considerar que fos corregidor «sugeto de capa y espada, instruido en las dependencias del país». El 1742 va ser nomenat directament corregidor de Cervera, una població els corregidor de la qual acostumaven a ser civils.⁴¹

En l'exercici del corregiment de Cervera es va veure involucrat en les lluites que enfrontaven els dirigents d'aquella universitat borbònica, de la qual

40. AHPM. 15.457, fols. 560-562.

41. Josep Maria GAY ESCODA, *El Corregidor a Catalunya*, Marcial Pons, Madrid 1997, p. 641-642.

era protector el seu cosí, el conseller de Castella Joan Bonaventura Güell. Els dos cosins eren hostils al canceller de la universitat Manuel de Alós. Portell topà amb aquest per la presó d'un estudiant «por amotinador y que impedía las reclutas». Segons va escriure el catedràtic i vicecanceller Josep Finestres, «está la universidad dividida en dos facciones, una tiene por caudillo al corregidor contra el cancelario». Portell trobava seguidors entre els que esperaven ascensos i favors del protector. El mateix Finestres creia que Portell havia enviat al Consell de Castella «una sumaria llena de falsedades dichas por cuatro o cinco testigos vilísimos» i dependents seus. Alós va ser allunyat de Cervera el 1748 però va recuperar el càrrec, mentre que Güell deixava el de protector.⁴² També Portell va deixar el corregiment el 1750. Sembla que va ser nomenat corregidor de Terol. Però no va seguir la carrera de corregidor, molt inestable, atès el caràcter triennal del càrrec. A partir dels anys quaranta Joan Miquel Portell havia entrat a formar part de l'oligarquia municipal borbònica de Barcelona, de la qual ja formaven part els seus parents Güell, Serra i Prous.

En un document posterior es deia que «en atención a los dilatados servicios de su casa se dignó Su Majestad hacerle gracia de una plaza de regidor». Concretament el 1741 se li va concedir una plaça de regidor per dues vides, la seva i la del seu primogènit, Josep Francesc de Portell i Peiri. De moment la plaça tenia caràcter supernumerari, però el 1742 va esdevenir regidor de número vitalici, i com que ell estava exercint les places de corregidor, el 1743 va nomenar un tinent, com era usual, perquè servís la regidoria en el seu lloc. El 1753 va sol·licitar i obtenir la confirmació de la plaça per al seu fill.⁴³ El 1758 va obtenir la distinció honorària de «ministre» de la Comptadoria major d'hisenda. Havia anat a Madrid, on va sofrir un atac de feridura, tal com comunicava a Finestres Ignasi de Dou i de Basols: «Saluti Portelli qui Mantuae est magnum damnum attulit apoplexia».⁴⁴ El 1761 va nomenar tinent de la regidoria el fill.⁴⁵

42. Manuel RUBIO BORRÀS, *Historia de la Real y Pontificia Universidad de Cervera*, Barcelona 1915, I, p. 171. Josep FINESTRES, *Epistolari*, Edició del P. Ignasi CASANOVAS, I, Barcelona 1933, p. 446.

43. ACA. Audiencia. 474. Consultas 1753, fols. 172-173.

44. FINESTRES, document 636. *Mantua carpetanorum* per Madrid.

45. Armand de FLUVIÀ, «Índice de los cargos y empleos del antiguo Ayuntamiento de Barcelona». Instituto Municipal de Historia. Documentos y estudios, XIII p. 203-205, 215-217, 222 i 224. He consultat també el treball inèdit de Francisco José MORALES ROCA, *Officialium Cataloniae. Regidores del Ayuntamiento de Barcelona (1716-1833)*, Barcelona 2002, p. 11-12 i 17-18.

La figura de Joan Miquel de Portell i Font encara ens ofereix una altre vessant. Havia estudiat els cursos de Filosofia a la universitat de Barcelona, possiblement entre 1715 i 1717, i després els de Dret a la universitat d'Alcalá de Henares, la més propera a Madrid i on també havia estudiat el seu cosí Josep Güell i Serra. Amb aquesta preparació universitària, Portell va optar al càrrec d'Arxiver Reial de Barcelona. En el memorial corresponent deia que entenia els idiomes que es demanaven als aspirants, llatí, castellà, català i llemosí, i que «puede adquirir el conocimiento que le falte de los antiguos caracteres de estos reinos y de la curia romana».⁴⁶ La plaça fou per a Francisco Javier Garma Duran, que posteriorment fou nomenat també regidor de l'Ajuntament de Barcelona (1758).

Joan Miquel Portell i Font s'havia casat el 1726 amb una dona de família més aviat austriacista: Anna Maria de Peiri. Els Peiri eren naturals de Vilanova d'Escornalbou. La família gaudia de la condició de ciutadans honrats des de 1681 i de cavallers des de 1700, i Lleó Peiri va obtenir el títol de comte al servei de Carles d'Àustria.⁴⁷ Josep Francesc de Portell i de Peiri es va graduar en dret civil per la universitat de Cervera el 1749. En la resposta al seu discurs en llatí, el doctor Formiguera va fer referència al conjunt familiar, incloent-hi el protector Güell, «eius consanguineus».⁴⁸ Aquell mateix any el Consell de Castella, del qual formava part Güell, el va tenir present com a possible candidat a una càtedra. Però no va ser aquesta la seva carrera, sinó l'administració municipal. El 1763 va esdevenir regidor vitalici de l'Ajuntament de Barcelona en successió del seu pare. Va servir la plaça durant 14 anys. El 1773, en el moment de l'avalot contra les quintes va formar part de l'anomenada «diputació de Catalunya», que va demanar al rei la suspensió del «reemplazo anual».⁴⁹ El 1777 se li va concedir «cèdula de preeminències», és a dir, permís per no assistir a les sessions municipals, i a més la facultat que el seu fill Joan Josep de Portell pogués servir el càrrec per absències o malalties.⁵⁰ Va morir

46. ACA. Audiencia. Vol. 161. Libro 25 de Consultas, fol. 210 v^a. Jaume RIERA SANS, «El personal de l'Arxiu Reial de Barcelona durant el segle XVIII», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, n° 9 (1998), p. 87-104.

47. Pere MOLAS, «Magistrats catalans a la Itàlia borbònica», *Pedralbes. Revista d'Història moderna*, n° 18, 1998, volum II, p. 220.

48. Biblioteca de Catalunya. Fulls Bonsoms, n° 6238.

49. Lluís ROURA, *Subjecció i revolució en el segle de la Nova Planta*, Eumo editorial, Vic 2005, p. 131.

50. FLUVIÀ, MORALES ROCA.

el mes de desembre de 1780. En el moment inicial de la seva carrera va aspirar a la plaça d'Agutzil Major de l'Audiència, un càrrec creat pel Decret de Nova Planta i reservat als nobles.⁵¹ La plaça va ser per al comte de Darnius, don Bernardí de Taverner.

El comte de Darnius compartia amb Portell la vinculació botiflera. Era nebot del bisbe Taverner, el canceller de Catalunya de començament de segle. Però els dos personatges tenien una altre element en comú; tots dos pertanyien a la Reial Acadèmia de Bones Lletres. Tots dos van ingressar a la corporació el 1756. Els acompanyava un company de Portell en el consistori municipal, Francesc de Novell. Els dos darrers van declarar que «anhelan dedicarse al cultivo de las letras con los ejercicios literarios en que se emplean los individuos académicos». L'activitat de Portell com integrant de l'Acadèmia va ser discreta i es va concentrar en els primers anys de la seva pertinença a la institució. El mateix any 1756 va llegir una dissertació sobre l'estat de la jurisprudència a Catalunya en el primer decenni del segle XVIII.⁵² En els dos anys següents va presentar diversos treballs sobre jurisprudència catalana, i posteriorment sobre la procedència del nom d'Ibèria (1761). Se li van encomanar alguns càrrecs de confiança dins la corporació. El 1764 fou nomenat revisor dels papers històrics del marquès de Llió (1764), l'anterior director de l'Acadèmia i també regidor de l'Ajuntament, i el 1773 fou elegit per al càrrec de «celador».⁵³

Josep Francesc de Portell i Peiri signa el seu testament el 12 de juliol de 1775. El testament fou obert el 25 de desembre de 1780. Escollí la seva sepultura a la capella de la Concepció de l'església parroquial d'Escornalbou, o bé, si hi hagués alguna dificultat, a l'església del Carme de Barcelona, «en lo vas propi de la casa de Portell, on estan enterrats mos fills». Volia ser enterrat amb hàbit de la Mercé i encarregava la celebració de mil misses, distribuïdes per diferents convents.⁵⁴ Portell i Peiri estava casat amb Raimunda de Cancer,

51. ACA. Audiència. 802. Consultes de 1762, fols. 130-131.

52. MIRET I SANS, «Dos siglos de vida académica», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, 65 (1917), p. 32.

53. MIREIA CAMPABADAL I BERTRAN, *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el segle XVIII: l'interès per la història, la llengua i la literatura catalana*, Reial Acadèmia de Bones Lletres, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 2006, p. 87, 97, 100 i 144.

54. AHPB. Notari Ignasi Claramunt i Gavarró. Primer Llibre de Testaments, fols. 368-387. Testament anterior a J. Rufasta Esteva, 3 d'octubre de 1763.

que morí el 1786. El testament establia un fideïcomís perpetu primogenial i declarava privat de l'herència el seu fill Joan Josep de Portell i Cancer, casat amb Raimunda d'Oms.⁵⁵

La història dels Portell acaba amb una nota còmica a través de la perspectiva del baró de Maldà. L'hereu dels senyors Joan Portell i Cancer i de dona Raimunda era «un dels minyons de broma, dels molts hereuets que pugen», i que disgustaven profundament el baró. Per això sorprengué la decisió de fer-se frare caputxí o franciscà (17 abril de 1800). La vocació, però, li durà poc al jove Portell. El 28 de setembre el baró de Maldà comentava que «de cert és ja desfrat i tornat a casa sos pares, havent estat tota una velleitat lo fervor». Sembla que el jove novici havia sortit del convent sense donar explicacions i avergonyit vivia a casa seva sense sortir. Pel juliol sembla que havia tornat a prendre els hàbits religiosos, aquesta vegada en el convent d'Escornalbou i sota pressió paterna, però aquesta vegada no aguantà en el convent més de dos mesos. Per fi el 1802 es va casar a Tarragona amb una cosina.

Al llarg d'aquest article m'he referir més d'una vegada a les relacions dels Portell amb altres famílies de magistrats i de regidors borbònics. Tot comença el 1671 amb el matrimoni de Maria Portell, germana de Francesc, amb un altre doctor en drets, Esteve Serra Vileta. Aquest era fill d'un mercader, l'honorable Leonard Serra, que el 1640 havia tingut un destacat paper contra l'administració reial, i nét matern del Dr. Vileta, que havia estat conseller en cap de Barcelona. Serra Vileta va ser admès en el grup dels ciutadans honorats de Barcelona el 1689, el 1692 era extret diputat reial de la Generalitat i el 1695 conseller en cap de Barcelona. El 1714, després de la caiguda de la ciutat, va ser un dels 16 administradors borbònics, el 1718 regidor del nou Ajuntament i el 1728, poc abans de morir, va obtenir de Felip V els privilegis de cavaller i noble, els mateixos de què gaudia Portell.

Dels fills d'aquest matrimoni, Antoni Serra Portell, va ser nomenat advocat de l'Ajuntament el 1718, i membre de l'Audiència de 1713 a 1761. Un altre germà, Francesc, va ser abat dels monestirs de Breda i de Sant Cugat del Vallès. Una germana, Isabel Serra i Portell, es va casar el 1717 amb Josep Bonaventura

55. AHPB. Notari Josep Rufasta Esteve, 1774.

Güell i Trelles, magistrat de l'Audiència i germà del militar Antoni Ventura Güell i Trelles, regidor en classe de nobles, 1718. La família Güell arrelà més que els Portell a l'administració central i encara a principis del segle XIX eren alhora regidors a Barcelona i «notables» a Madrid.⁵⁶

56. Jesús CRUZ, *Los notables de Madrid. Las bases sociales de la Revolución liberal española*, Alianza editorial, Madrid 2000, p. 123.